

ΔΙΑΓΩΝΙΟΣ

τετράμηνο
λογοτεχνικό και καλλιτεχνικό περιοδικό
Θεσσαλονίκη

Μάιος - Αύγουστος 1976

Βασίλειος Δ. Κυριαζόπουλος, Guillevic
(μετ. Βασίλη Καραβίτη-Σπύρον Τζουβέλη)
Γκαμπριέλ Γκαρσία Μαρκές
(μετ. Κλαίτης Σωτηριάδου), Γιάν Σκάτσελ
(μετ. Κάρολου Τσίζεκ), Γιάννης Πατσώνης
Ντίνος Χριστιανόπουλος, Γ. 'Αράγης
Κώστας Ριτσώνης, Γιάννης Λεγκάκης
'Αλίκη Γιατράκου-Fossi, Νίκος Βασιλάκης
'Αντωνία Κατσαντώνη-Πίστα
Δέσποινα Τσούρκα-Παπαστάθη
Σοφία Καζάζη

14

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

<i>Βασίλειος Δ. Κυριαζό- πουλος</i>	105	Οι φωτογραφίες του Παπαδιαμάντη
<i>Guillevic</i>	120	Ίσοσκελές τρίγωνο. Ίσοπλευρο τρίγωνο. Έφαπτομένη. Μικτή γραμμή. Σκαληνό τρίγωνο. Παράλληλοι-1. Παράλληλοι-2. Ήμιτονοειδής. Καμπυλοειδής. Σημείο τομής. Τραπεζίον. Όξεία γωνία. Διαγώνιος (σημείωμα Βασίλη Καραβίτη, μετ. Βασίλη Καραβίτη - Σπύρου Τζουβέλη)
<i>Γκαμπριέλ Γκαρσία Μαρ- κέζ</i>	127	Η κηδεία της Μεγάλης Μάμας (μετ. Κλαίτης Σωτη- ριάδου)
<i>Γιάν Σκάτσελ</i>	143	Επισκέψεις. Ποίημα που αρνείται να έχει τίτλο. Ο κα- νόνας των πεπειραμένων τζόκεϋ. Χωριάτικη Pietà. Ποῦ ἔχουμε στὸ σπῖτι μας τὸ ἀλάτι. Ὁ δρόμος γιὰ τὸ σπῖτι μας. Πῶς ἔρχονται στὸν κόσμο τὰ μοσχαράκια. Ὁ ἄ- νεμος ποὺ ὀνομάζεται Γιάρομιρ. Τί ἔμεινε ἀπ' τὸν ἄγ- γελο. Τὸ Ζνόροβυ τὴ νύχτα. Ἐνα ἄλλο ποίημα γιὰ τὴν καρδιά. Ὁβολὸς γιὰ τὸν Χάροντα. Νανούρισμα (ση- μείωμα καὶ μετάφραση Κάρολου Τσίζεκ)
<i>Γιάννης Πατσώνης</i>	153	Αναμνηστική φωτογραφία
<i>Ντίνος Χριστιανόπουλος</i>	156	[6] Μικρά ποιήματα
<i>Γ. Ἀράγης</i>	157	Διαβλητά σχήματα
<i>Κώστας Ριτσώνης</i>	162	[11] Ποιήματα
<i>Γιάννης Δεγκάκης</i>	165	Τὸ πρῶτο βῆμα
<i>Ἀλίκη Γιατράκου-Fossi</i>	180	Τὸ γιαπωνέζικο σπῖτι. Βορινὸς ἥλιος. Κάποιο ἐμπόδιο. Νοέμβρης. Ἡ πολυθρόνα. Οὐδ' ἐνσοφίζόμεσθα τοῖσι δαίμοσι. Τὸ γκαρσόνι τοῦ Καίρου
<i>Νίκος Βασιλάκης</i>	182	Ὁ Σίμος, ὁ γάιδαρός μου. Ἡ θειά μου ἡ Κατερίνα. Τὸ συγγενολόι
<i>Ἀντωνία Κατσαντώνη- Πίστα</i>	186	Ἑλληνικὴ βιβλιογραφία Κ. Μπωντλαίρ (1956-1970)
<i>(σ. τ. «Δ»)</i>	199	Βασίλης Σπεράντζας
<i>Δέσποινα Τσούγκα-Παπα- στάθη</i>	203	Στέλιος Μαυρομάτης' μιὰ ἀνάλυση
<i>Σοφία Καζάζη</i>	206	Λουκᾶς Βενετούλιας

ΔΙΑΓΩΝΙΟΣ
ἐκδότης
γραφικὴ ἐπιμέλεια
περίοδος τρίτη
συνεργασίες
ἐντυπα-ἐμβάσματα
ἐκτύπωση
συνδρομὴ γιὰ ἓνα χρόνο
τιμὴ τεύχους

τετράμηνο λογοτεχνικὸ καὶ καλλιτεχνικὸ περιοδικὸ
Ντίνος Χριστιανόπουλος
Κάρλος Τσίζεκ
τόμος 5, Μάιος-Αύγουστος 1976, τεύχος 14

Ντίνος Χριστιανόπουλος
Μητροπόλεως 19, Στοὰ Χρυσικοπούλου, Θεσσαλονίκη
τυπογραφεῖα Ν. Νικολαΐδη, Τσιμισκῆ 9
250 δρχ.
70 δρχ.

Γ. Ἀράγης

Διαβλητὰ σχήματα

Ἡ ἀκριβολογία στὴ δοκιμιογραφία, στὴν κριτικὴ καὶ γενικότερα στὸν ἀναλυτικὸ λόγον ἐξαρτᾶται ἀπὸ ἀντικειμενικοὺς συντελεστές—στὸ βαθμὸ τουλάχιστο ποὺ ὁ λόγος ἀδυνατεῖ νὰ καλύψει ἀπόλυτα τὶς ἀναλυτικὲς δυνατότητες τῆς σκέψης καὶ ἡ παράδοση παίζει βασικὸ ρόλο σὲ κάθε εἶδος ἐκφράσεως. Ἀπὸ τ' ἄλλο μέρος ἡ ἀκριβολογία ἀποτελεῖ ἀσφαλῶς ζήτημα ἀναλυτικῆς ἐπάρκειας καὶ προβληματισμοῦ τοῦ καθενὸς δοκιμιογράφου καὶ κριτικοῦ. Πάντως, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τοὺς συντελεστές στοὺς ὁποίους ἀνάγεται ἡ ἀκριβολογία, ἂν ἡ ἀποκαλυπτικότητα τοῦ ἀναλυτικοῦ λόγου εἶναι ἀνάλογη πρὸς τὴν ἀκρίβεια μὲ τὴν ὁποία οἱ λέξεις ἀναφέρονται στὰ δεδομένα τῶν θεμάτων ποὺ ἐξετάζονται, ἡ ἀοριστολογία ἰσοδυναμεῖ μὲ ἐκφραστικὴ ἔνδεια. Καὶ θὰ 'ταν δύσκολο, φαντάζομαι, νὰ ὑποστηριχτεῖ τὸ ἀντίθετο. Πολὺ περισσότερο θὰ 'ταν παράδοξο νὰ παρουσιαστεῖ ἡ ἀοριστολογία σὰν ἐκφραστικὴ κατάκτηση. Ἄν ρίξουμε ἐντούτοις μιὰ ματιὰ στὴ δοκιμιογραφία καὶ στὴν κριτικὴ μας παρατηροῦμε ὅτι τὸ παράδοξο αὐτὸ δὲν εἶναι τόσο σπάνιο. Κανένας βέβαια, ὅσο γνωρίζω, ἀπὸ τοὺς δοκιμιογράφους καὶ τοὺς κριτικούς μας δὲ δῆλωσε ποτὲ πὼς ἡ ἀοριστολογία ἀποτελεῖ ἐκφραστικὸ ἐπίτευγμα. Ὅτι ὥστόσο δὲ δηλώνεται ποτὲ εἶναι δυνατό νὰ ὑποδηλώνεται συχνά. Στὴ δοκιμιογραφία καὶ στὴν κριτικὴ μας ἐνδημοῦν ὀρισμένοι τρόποι ἀοριστολογίας, ποὺ, ὅπως προβάλλονται, ἀναδέχονται μιὰ κατάσταση ἐκφραστικῆς σύγχυσης καὶ ἀσυδοσίας. Αὐτὸ ποὺ κάνει δηλαδὴ ἰδιαίτερη ἐντύπωση δὲν εἶναι τόσο ἡ ἀοριστία τῆς διατύπωσης (ἡ ρητὴ ἀοριστία), ὅσο τὸ ὕφος (ἢ, ἂν θέλετε, ἡ πόζα) μὲ τὸ ὁποῖο ὁ συγγραφέας ἀπευθύνει τὴν ἀοριστία αὐτὴ στὸν ἀναγνώστη. Ὑφος ἐμβρίθειας, αὐθεντίας κτλ. Ἄν σταθεῖ κανεὶς σ' αὐτὸ τὸ ὕφος, εὐκόλα παρατηρεῖ ὅτι συνδέει τὴ ρητὴ ἀοριστία μὲ κάποια ἄξια. Παρατηρεῖ, πιὸ συγκεκριμένα, πὼς μ' αὐτὸ τὸ ὕφος ὑποδηλώνεται ὅτι στὴν ἀφετηρία τῆς ρητῆς ἀοριστίας ὑπάρχει κάποια πνευματικὴ ἀξία, ἡ ὁποία συνεπάγεται μιὰ τέτοια ἐκφράση. Ἐτσι ποὺ νὰ φαίνεται ἡ ρητὴ ἀοριστία σὰν ἀποτέλεσμα μιᾶς ἐξαιρετικῆς πνευματικῆς ποιότητος. Ἀπὸ τὴν ὑποδήλωση αὐτὴ, καθὼς γίνεται ἀντιληπτὸ, προκύπτει μιὰ ὀξύμωρη σχέση ἀνάμεσα σὲ δυὸ ὅρους. Ἀπὸ αὐτοὺς ὁ ἓνας (ἡ ἀοριστία) εἶναι ρητός, ἐνῶ ὁ ἄλλος (ἡ πνευματικὴ ἀξία) ἄρρητος. Σχηματικὰ θ' ἀποδίναμε αὐτὴ τὴν σχέση μὲ τὴ φράση «ἀοριστολογώντας σπουδαιολογῶ» ἢ κάτι τέτοιο. Ἀξίζει νὰ προσέξουμε

τοσίντι

ἐκφράσε

ἀποδοξίαν

πώς στην περίπτωση μιᾶς τέτοιας σχέσης ὁ ἄρρητος (καὶ γι' αὐτὸ ἀνεξέλεγκτος, ὅσο καὶ ἀμφισβητήσιμος) ὄρος, ποὺ ὑποδηλώνεται μὲ τὸ ὕφος, παρουσιάζεται σὰν κηδεμόνας τοῦ ρητοῦ. Εἶναι ἐξάλλου φανερό ὅτι στὰ πλαίσια αὐτῆς τῆς σχέσης ὄχι μόνο δὲ μπαίνει σὰ σκοπὸς ἢ ἀκριβολογία, ἀλλὰ καὶ προβάλλεται ἡ ἀοριστολογία σὰν ἐκφραστικὸ ἐπίτευγμα. Ἄς δοῦμε ὅμως πῶς ἐλέγχεται αὐτὴ ἡ σχέση σὲ μερικὰ ἀπὸ τὰ πιὸ συνηθισμένα «σχήματα» αὐτῆς τῆς κατηγορίας.

α) Ἐκφραστικὴ γενικότητα - εὐρύτητα προβληματισμοῦ. Αὐτὸ ποὺ δηλώνεται ρητὰ εἶναι μιὰ γενικὴ (λεκτικὴ ἢ φραστικὴ) ἀναφορά, ἢ μιὰ σειρά ἀπὸ γενικὲς ἀναφορές. Αὐτὸ ποὺ ὑποδηλώνεται μὲ τὸ ὕφος εἶναι ὁ εὐρὺς προβληματισμὸς τοῦ συγγραφέα. Ἡ σχέση αὐτῇ, μολονότι ἀπὸ πρώτη ἄποψη θὰ μπορούσε νὰ φανεῖ ἐγκυρη, ἐντούτοις εἶναι τὸ λιγότερο λογικὰ ἀμφισβητήσιμη. Ἀρχικὰ, γιὰτὶ εἶναι ἀντιφατικὴ. Εἶναι ἀντιφατικὸ νὰ πιστεύουμε ὅτι μιὰ σκέψη ποὺ κάνει διακρίσεις (διαχωρισμούς) καταφεύγει σὲ μιὰ ἐκφραση ποὺ συγκαλύπτει τίς διακρίσεις τίς ὁποῖες ἔχει ἐπιτύχει. Εἶναι ἀντιφατικὸ, μ' ἄλλα λόγια, μιὰ σκέψη ποὺ διακρίνει π.χ. δύο στοιχεῖα νὰ τὰ ἐκφράζει σὰν ἓνα. Κι ἀπὸ τὴν ἄποψη αὐτὴ κάθε προβληματισμὸς, ὅσοδήποτε εὐρὺς, στὰ μέτρα ποὺ εἶναι συγκεκριμένος, δὲ συνεπάγεται ἐκφραστικὲς γενικότητες. Ἐπειτα γιὰτὶ, ἂν ἀναζητήσουμε τὸν ἀπόλυτο τύπο τῆς ἐκφραστικῆς γενικότη-
τας, θὰ φτάσουμε τελικὰ στὸ ἐπιφώνημα τοῦ πρώτου ἀνθρώπου, ποὺ ἀναφερόταν στὰ πάντα χωρὶς νὰ κατονομάζει τίποτε. Θὰ φτά-
σουμε δηλαδὴ σὲ μιὰ ἐκφραση ποὺ μόλις ἀπέχει ἀπὸ τὴ σιωπὴ καὶ μόνο ἀπὸ τὸν ἐκφραζόμενο μπορεῖ νὰ κατανοηθεῖ. Κι αὐτὸ εἶναι ἄρκετὰ ἐνδεικτικόν. Ἄς σημειωθεῖ ἀκόμα ὅτι ἄρκεϊ κάποιος νὰ προσπαθήσει νὰ γράψει λίγες σειρὲς πάνω σ' ἓνα ἀπλὸ θέμα γιὰ νὰ καταλάβει πῶς οἱ γενικὲς ἀναφορές, ἀντίθετα ἀπὸ τίς εἰδικές, εἶναι τὸ εὐκολώτερο πράγμα τοῦ κόσμου. Ἀπὸ τὰ πολλὰ παραδείγματα, ποὺ θὰ μπορούσα νὰ χρησιμοποιήσω γιὰ τὸ σχῆμα «ἐκφραστικὴ γενικότητα - εὐρύτητα προβληματισμοῦ», παραθέτω ἐνδεικτικὰ
1) δύο μικρὲς περικοπές: «Ὁ κριτικὸς λόγος — παρὰ τὴν ἀγοραία γνώμη — δὲν προσπαθεῖ νὰ πείσει μὲ τὸν ἐλεγχὸ τῆς ἀξίας, ἀλλὰ μὲ τὸν καρπὸ τοῦ ἐλέγχου, ὅπως — κοινὸς ὁ τόπος — καὶ ὁ ποιητι-
2) κὸς λόγος διακυβεύεται στὸ ἔσχατο ἐπίτευγμά του, καὶ ὄχι στὴ διαδικασία τῆς δημιουργίας του». «Ἀκίνητοποιημένη ἀνάμεσα στὴν ὠριμότητα καὶ τὴ σήψη τῶν ἀντικειμενικῶν ὄρων μιᾶς νέας ἱστορικῆς ἐκκίνησης ποὺ θὰ τὴν ὠθοῦσαν ἐξω ἀπὸ τὸ φαῦλο κύκλω τῶν ἀλλεπάλληλων αὐτοκατοπτρίσεών της, ἡ ποίηση διχάζεται σὲ δύο ἀδιέξοδα: Ἡ ἀποτελεῖ συνειδητὴ ἀμφισβήτηση τοῦ ἑαυτοῦ

της, ή, υπερβαίνοντας μηχανικά τήν “κρίση” της ξανακερδίζει ένα μέρος τής λειτουργικότητάς της ανακαλύπτοντας τὸ δόγμα». Φαντάζομαι νὰ μὴν εἶναι μόνο δική μου ἐντύπωση ὅτι τὰ κείμενα αὐτὰ ἀοριστολογοῦν ἀφ’ ὑψηλοῦ» με γενικότητες καὶ ὅτι θὰ χρειάζονταν, γιὰ νὰ γίνουν κατανοητά, νὰ ἀναπτυχτοῦν σὲ ἀρκετὲς σελίδες.

β) Δογματισμός - αὐθεντία. Δογματισμός στὸ ρητὸ ἐπίπεδο, αὐθεντία στὸ ἄρρητο. Ἐνα τέτοιο «σχῆμα», ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι ἐντάσσεται στὸ χῶρο ὁρισμένου εἰδους ἔκφρασης (ἀναλυτικὸς λόγος) χωρὶς νὰ διαθέτει τὴ μορφή του, εἶναι εἰδολογικὰ ἀφερέγγυο. Ἀπότοκο πιθανότατα μιᾶς λανθάνουσας θεοκρατικῆς ἀντίληψης προβάλλει τὸ ἐγὼ τοῦ συγγραφέα ἐκεῖ ποῦ θὰ περίμενε κανεὶς τὰ στοιχεῖα μιᾶς ἀνάλυσης. Κι ἀπὸ τὴν ἄποψη αὕτη δὲν ἔχει τὸ διευκρινιστικὸ χαρακτήρα καὶ τὴ δηλωτικὴ ἐγκυρότητα τῆς ἀναλυτικῆς ἔκφρασης. Τὴν ἐγκυρότητα αὕτη ὁ ἀναλυτικὸς λόγος τὴν ἀντλεῖ ἀπὸ τὴ μορφή του, ἀπὸ τὸν εἰδικὸ τρόπο μετὸν ὁποῖο σημαίνει (ἀποδίδει) τὰ θέματά του. Ἀπὸ τὴ διακριτικὴ ἀναφορά, μ’ ἄλλα λόγια, στὰ δεδομένα τῶν θεμάτων ποῦ ἐξετάζει. Ἀναφορὰ ὁμολογῇ τῆς ἀναλυτικῆς διατύπωσης ποῦ κάθε ἄλλο παρὰ δογματικὴ μπορεῖ νὰ εἶναι. Ἐπειτα, τὸ «σχῆμα» αὐτό, σὲ σχέση μετὸν ἀναγνώστη, εἶναι ἀνακόλουθο. Ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦ συγγραφέα ἡ αὐθεντία, ἡ ὅποια αὐθεντία, μπορεῖ νὰ προηγεῖται κατὰ τὴν ἀκόλουθὴ σειρά: αὐθεντία - γραφή - κείμενο. Ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦ ἀναγνώστη ὅμως ἡ προτεραιότητα ἀνήκει στὸ κείμενο, κατὰ τὴ σειρά: κείμενο - ἀνάγνωση - αὐθεντία. Ἡ ὅποια αὐθεντία δηλαδὴ ἐνὸς θεωρητικοῦ συγγραφέα, γιὰ τὸν ἀναγνώστη, οὔτε προηγεῖται ἀπὸ τὰ κείμενά του, οὔτε μπορεῖ νὰ θεωρεῖται δεδομένη κατὰ τὴν ἀνάγνωση. Ἀπλῶς εἶναι δυνατὸ νὰ ἀποτελέσει ἐξαγόμενο, ἀλλὰ ἐξαγόμενο (ἀπὸ τὴν ἀνάγνωση) ἐνὸς ἀκριβόλογου κειμένου καὶ ὄχι βέβαια ἐξαγόμενο ἐνὸς ὕφους. Τέλος, τὸ σχῆμα «δογματισμός - αὐθεντία» εἶναι ἀθέμιτο, γιὰτὶ ἰδιοποιεῖται ἢ πάει νὰ ἰδιοποιηθεῖ τὴν κρίση τοῦ ἀναγνώστη—ἐπειδὴ, ὑποδηλώνοντας τὴν αὐθεντία τοῦ συγγραφέα, ὑποδηλώνει ὅτι κάθε ἔλεγχος πάνω σὲ ὅ,τι δηλώνει ρητὰ τὸ κείμενο περιττεύει. Μερικὰ σύντομα παραδείγματα: «Τὸ “Δάκρυ” τοῦ Μ. εἶναι σταθμὸς στὴν ποιητικὴ τῆς νέας γενεᾶς». «Τὸ αἵρετικὸ καὶ ἰδιοφυὲς αὐτὸ γραπτὸ τελικὰ ὁλοκληρώνεται, χωρὶς νὰ ἐκφυλίζεται σὲ γυάλινη σφαῖρα ὥστε νὰ τὴν κλείσουμε στὴ φούχτα μας—θὰ μᾶς πλήγωναν οἱ αἰχμές της». «Τὸ ποίημα “Τῆς ἀγάπης αἵματα μετὰ πορφύρωσαν” εἶναι ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα ποιήματα ὅλων τῶν καιρῶν, μετὰ μιὰ φανταστικὴ σύνθεση μεγαλοφυοῦς πάθους». «Ἡ ἄγνοια [τοῦ Καραωτάκη] πάνω στὴν

αιτιότητα και τῇ φύσει τῶν συγκινήσεων ἐπηρέαζε τῇ θολῇ του κρίσει». Ἐννοεῖται ὅτι στὰ κείμενα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα πῆρα τὰ παραδείγματα αὐτά, δὲ δίνονται ἐξηγήσεις ποὺ νὰ δικαιολογοῦν τὶς γνώμες ὅτι εἶναι «σταθμός», «ἰδιοφυές», «ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα ὅλων τῶν καιρῶν» καὶ «μεγαλοφυοῦς πάθους», καὶ ὅτι ὑπῆρχε «ἄγνοια» καὶ «θολή κρίση». Τὸ κύρος ποὺ ἔχουν αὐτὲς οἱ φράσεις — ἂν ἔχουν κανένα κύρος — τὸ ἀντλοῦν ἀπὸ τὴν ὑπογραφή τῶν συγγραφέων τους.

γ) Ἀκαθόριστες ἔννοιες - εἰδικὰ νοήματα. Πρόκειται γιὰ σχέση ὁλοφάνερα ἀσύμβατη. Τὰ εἰδικὰ νοήματα, γιὰ νὰ δηλωθοῦν, χρειάζονται, κατὰ τὸ δυνατό, λέξεις μονοσήμαντες. Κι εἶναι, φαντάζομαι, δουλειὰ τοῦ κάθε συγγραφέα νὰ τίς βρεῖ ἢ νὰ καθορίσει τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο χρησιμοποιεῖ τὶς πολυσήμαντες, ὅταν τίς μεταχειρίζεται. Ἐχω τὴ γνώμη ὅμως πὼς στὶς περιπτώσεις ποὺ τὸ ὕφος ὑποδηλώνει εἰδικὰ νοήματα, ἐνῶ οἱ ἔννοιες τῶν λέξεων δηλώνουν πολλὰ καὶ τίποτε συγκεκριμένο, τὰ νοήματα αὐτά δὲν ὑπάρχουν ἢ δὲν ὑπάρχουν τόσο, ὥστε νὰ καταντοῦν καθοριστικά γιὰ τὴν ἔκφραση τοῦ συγγραφέα. Καὶ πάλι λίγα ἐνδεικτικὰ παραδείγματα: «Ὁ συγγραφέας ἐκμεταλλεύεται τὴ δυναμικὴ τῶν λέξεων». «Ὁ κατακόρυφος λόγος τῆς ποίησης». «...ἀναδύεται, πλάγιος πόνος μὲς ἀπ' τὰ πράγματα, σὰν χρονικότητα». Ἡ ὑπογράμμιση εἶναι δική μου. Θὰ πρέπει νὰ πῶ κι ἐδῶ ὅτι οἱ ἔννοιες αὐτῶν τῶν λέξεων (τῶν ὑπογραμμισμένων) δὲ διευκρινίζονται στὰ κείμενα ποὺ ἀναφέρονται.

δ) Ἀκαθόριστες σχέσεις ἐννοιῶν - δραστικὲς σχέσεις νοημάτων. Τὸ «σχῆμα» αὐτὸ προϋποθέτει, ὡς ἓνα βαθμὸ, τὸ προηγούμενο καὶ λειτουργεῖ ἄρκετὰ ἀνάλογα, ὥστε νὰ μὴ χρειάζεται ἰδιαίτερο σχολιασμό. Ἄς ποῦμε μόνο πὼς, ὅταν ἐπαναλαμβάνεται ἀλυσιδωτὰ μέσα στὴν ἴδια περίοδο, ὁ λόγος τείνει νὰ ἀποκτήσει σουρρεαλιστικὴ μορφή. Γιὰ τὸ «σχῆμα» αὐτὸ καὶ γιὰ τὸ προηγούμενο ἓνα κοινὸ παράδειγμα: «Θέλει ἀκόμη [ἢ ποίηση] ἄνθρωποις ποὺ δὲν ἀντιτάσσουν παιδιακίσιο ἢ, καλύτερα, γεροντικὸ πείσμα στὶς κρούσεις καὶ τὴν καθολικὴ ἐπιφάνεια αὐτοῦ τοῦ διυποστασιακοῦ, ἐνδοκοσμικοῦ, χρονισμένου καὶ ἄχρονου, σαρκοβόρου καὶ ἡλεκτρονικοῦ, ἀνδρόγυνου καὶ αἰσθησιακοῦ, "ὑπερβατικοῦ"».

Ἡ ἀοριστολογία, ὅπως ἔλεγα στὴν ἀρχή, ἰσοδυναμεῖ μὲ ἐκφραστικὴ ἔνδεια — καὶ παραπέρα μὲ ἐνδειχτὴ ἀναλυτικῆς ἀνεπάρκειας. Θὰ ἔγινε ὅμως ἀντιληπτὸ ὅτι δὲν ἐξετάζουμε ἐδῶ τὸ πρόβλημα τῆς ἀοριστολογίας καθεαυτοῦ, ἀλλὰ μερικοὺς τρόπους ἀοριστολογίας ποὺ ἐμφανίζονται σὰν σπουδαιολογίες. Τὸ γεγονός ὅτι συναντοῦμε

- 7) Α. Κοιλιάν. Κρίτικὴ ὁμιλία. Ἐκδόσεις Κυβερνητικῆς Κυβερνήσεως 28-12-65, σελίδα 4.
8) Γ. Δούκας. Κρίτικὴ γιὰ τὴν ἔννοιαν. Ἐκδόσεις Δι. Τὸ Βιβλ. Κυβερνήσεως 28-5-72, σελίδα 4.
9) Δ. Ν. Μαραντίδης. Ἀκαθόριστοι καὶ ἀνυπόστατοι σελ. 106.
10) Α. Μπαρδάνης. Περιόδια Στῆρε, τόμος 2, σελίδα 234

τέτοιους τρόπους καθημερινά, φανερώνει, μεταξύ άλλων, ότι πολλοί (πάρα πολλοί) συγγραφείς θεωρητικῶν κειμένων, συνειδητὰ ἢ ἀσυνειδητὰ, ἐννοοῦν νὰ παρουσιάζουν τὴ δική τους ἀνεπάρκεια σὰν ἀνεπάρκεια τοῦ ἀναγνώστη. Κι αὐτὸ σημαίνει ὅτι φτάνουν τελικὰ νὰ μεταχειρίζονται τὸν ἀναγνώστη σὰν μιὰ ἄκριτη καταναλωτικὴ μονάδα. Τὸν ἀναγνώστη βέβαια, ὡς πρόσωπο ποὺ ὑλικά ἀπουσιάζει ὅταν γράφεται ἓνα κείμενο, κάθε συγγραφέας ἔχει τὴν εὐχέρεια νὰ τὸν ὑποθέτει κατὰ βούληση καὶ συνεπῶς νὰ τὸν μεταχειρίζεται ἀνάλογα. Εἶναι γνωστὸ ἐξάλλου ὅτι δὲν ὑπάρχει (οὔτε καὶ εἶναι δυνατὸ νὰ ὑπάρξει) ἐφαρμοσμένο αἰσθητικὸ δίκαιο, ποὺ νὰ καλύπτει νομικὰ τὸν ἀναγνώστη. Αὐτὰ ὅμως δὲ σημαίνουν πῶς οἱ συγγραφεῖς εἶναι (ἢ θὰ πρέπει νὰ αἰσθάνονται) ἐντελῶς ἀδέσμευτοι ἀπέναντι στὸν ἀναγνώστη. Θέλω νὰ πῶ ὅτι ὑπάρχουν κάποια ὅρια εὐθύνης, τὰ ὁποῖα, ἢ ὑλικὴ ἀπουσία τοῦ ἀναγνώστη τὴν ὥρα ποὺ γράφεται ἓνα κείμενο καὶ ἢ ἔλλειψη νομικῆς προστασίας του, δὲν τὰ καταργοῦν — μάλιστα τὰ θέτουν. Καὶ δὲ μιλῶ γιὰ «πνευματικὴ εὐθύνη», ἀλλὰ γιὰ εὐθύνη ἀπλά, ὅπως τὴν ἀπαιτοῦμε ἀπὸ τὸν κάθε πολίτη ὡς πολίτη, ἢ ὅπως τὴν ἐννοοῦμε στὴ δουλειὰ τοῦ κάθε ἐργαζόμενου.

Πέρα ἀπ' αὐτά, οἱ τρόποι ἀοριστολογίας, γιὰ τοὺς ὁποίους μιλοῦμε, προσφέρουν κακὴ ὑπηρεσία στοὺς ἐπίδοξους δοκιμιογράφους καὶ κριτικούς μας. Τὰ «σχήματα» ποὺ ἀνέφερα, καὶ ἄλλα μερικὰ ἀνάλογα, τὰ συναντοῦμε στὰ ἐννιά ἀπὸ τὰ δέκα περίπου δοκιμιακὰ καὶ κριτικὰ κείμενα τῶν φτασμένων συγγραφέων μας. Ἐτσι, ἐπικυρωμένα ἀπὸ τὴν κοινὴ χρῆση καὶ ἀποδοχή, ἀποτελοῦν ἓνα προηγούμενο ποὺ εἶναι φυσικὸ νὰ ἐπηρεάζει τοὺς νεώτερους. Ἄν σκεφτοῦμε ἐξάλλου ὅτι δίνουν εὐκόλες λύσεις στὸ ἐκφραστικὸ πρόβλημα καὶ ὅτι ὑποθάλλουν τὸ ναρκισσισμό καὶ τὴ ματαιοδοξία κάθε συγγραφέα, καταλαβαίνουμε γιατί τὰ βλέπουμε νὰ συνωθοῦνται στὰ κείμενα τῶν ἐπίδοξων θεωρητικῶν μας. Γενικεύοντας θὰ ἐλεγα ὅτι τὰ «σχήματα» αὐτὰ ἀποτελοῦν σήμερα γιὰ τὴ φτασμένη δοκιμιογραφία καὶ κριτικὴ μας ἐκφραστικὸ καθεστῶς, τὸ ὁποῖο (ὅπως κάθε καθεστῶς) παράγει τοὺς συνεχιστές του.

- 1) Β. Γ. Χρυσόπουλος: «Περὶ νεοκινῆ» περιοδικὸ Κριτικὸ Τεύχος 13-14, σελίδα 19.
- 2) Γ. Λυμπερόπουλος: «Κρίση καὶ κρίση» περιοδικὸ Ἐφημερίδα, τεύχος 2, σελίδα 4.
- 3) Δ. Δανιήλ: «Κριτικὴ βιβλίου» στὸ περιοδικὸ Τεύχος, τεύχος 7-8, σελίδα 82.
- 4) Α. Αργυρίου: «Κριτικὴ βιβλίου» στὸ περιοδικὸ Ἐφημερίδα, τεύχος 7, σελίδα 332.
- 5) Α. Ζαχαρίου: «Ὁ νεοκινῆς» ἐφημερίδα 7/4.
- 6) Κ. Παπαδόπουλος: «Ἀπὸ τὴν φαντασίαν» ἐφημ. 2/4.